

XXIII. LIETUVIAI – IŠ RYTŲ BALTŲ

FINŲ ĮTAKA RYTŲ BALTŲ SKILIMUI

Apie V–VII a. baltų gentys prie Baltijos buvo gerokai pasistūmusios į šiaurę, kur gyveno finai. Senieji vietos gyventojai finai įsiliejo į čia įsikūrusių baltų etnosą ir darė jiems stiprų poveikį. Šiaurinėje rytų baltų ploto dalyje kalba ėmė greičiau kisti. Tą greitesnį kitimą sukėlė finų substratas. Šiaurinėje Baltijos krašto dalyje baltų genčių kalba nutolo nuo savo prototipo – pietinės dalies genčių (lietuvų protėvių) – kalbos. Pietinių genčių kalba liko daug archajiškesnė, mažiau pakitusi, nes čia tarpusavyje maišėsi tik giminiškos pačių baltų gentys.

RYTŲ BALTŲ KALBINIAI SKIRTUMAI

Svarbiausi kalbiniai skirtumai, anksčiausiai suskaldę rytų baltus, buvo šie:

- priebalsiai *š, ž* šiaurinėje rytų baltų ploto dalyje virto *s, z*, plg. liet. *ašis*, žemė ir latv. *ass*, *zeme*;
- minkštuosius priebalsius *k, g* šiauriniai rytų baltai (galbūt išskyrus žiemgalius) pavertė *c, dz*, plg. liet. *kitas, gervė* ir latv. *cits, dzērve*;
- baltų samplaikos **tj, *dj* ėmė virsti afrikatomis *č, dž*, kurios didelėje šiaurinėje dalyje išvirto *š, ž*, plg. liet. *bičių, briedžio* ir latv. *bišu, brieža*;
- vietoj *an, en, un, in* daugelis šiaurės rytų baltų ėmė tarti *uo, ie, ū, ī*, plg. liet. *ranka, penki, siųsti* (seniau tarė *siunstī*), *ginti* ir latv. *roka* (latviai raidę *o* skaito *uo*), *pieci, sūtīt, dzīt*;
- šiaurinėje rytų baltų dalyje dėl pirmąjį žodžio skiemenį kirčiuojančių Baltijos finų įtakos imta atitraukti kirtį nuo galūnės į žodžio pradžią; latviai dabar kirčiuoja pirmąjį žodžio skiemenį, o lietuviai gali kirčiuoti bet kurį.

Apie kitas šiaurines rytų baltų gentis neturime duomenų, tačiau jų gyventame plote (dabartinėje latvių kalboje, žemaičių, daugelio šiaurės aukštaičių tarmėse) esantis polinkis atitraukti kirtį nuo galūnės rodo ir jas pasiekusį (per kitas gentis) finų poveikį.

Kirčio atitraukimas nuo galūnės sudarė sąlygas galūnių trumpėjimui. Šis reiškinys palietė ir šiaurines lietuvių kalbos tarmes, plg. liet. *vyras* (tarmėse *vyr̃s*), *akys* (tarmėse *akis*) ir latv. *vīrs, acis*.

